

Delo koje ne gubi značaj

Terorizam, strahovlada i neizvesnost ljudskih prava iznova se aktuelizuju i svedoče o sposobnosti Vojina Dimitrijevića da izabere teme koje ne gube značaj

Priredili: Ratko Femić i Jelka Jovanović, Fotografije: Zoran Raš

Beogradski centar za ljudska prava i Centar za kulturnu dekontaminaciju na dva odvojena skupa obeležili su prvu godišnjicu smrti profesora Vojina Dimitrijevića. U organizaciji Beogradskog centra u Aeroklubu 5. oktobra održana je rasprava o tri knjige Vojina Dimitrijevića Terorizam, Strahovlada i Neizvesnost ljudskih prava, koja je osvetlila njegovu na-

učničku ulogu u društvu i doprinos međunarodnom pravu. Dan kasnije u CZKD održano je veče posvećeno Vojinu Dimitrijeviću kao čoveku, prijatelju i mentoru ljudi dobre volje i širokog duha. Novi magazin u ovom prilogu izdvaja najinteresantnije delove izlaganja sa Konferencije o naučnom nasleđu dr Vojina Dimitrijevića, uz napomenu da će Beogradski centar i ubuduće organizovati skupove na kojima će osvetliti i aktuelizovati ovo značajno naučno delo.

Poseban omaž delu Vojina Dimitrijevića dao je njegov dugogodišnji kolega Milan Šahović, koji je govorio o Vojinu kao utemeljivaču naučnih saznanja o međunarodnom pravu.

TERORIZAM

Milica Delević:

Prvo izdanje knjige Terorizam objavljeno je 1982. posle velikih terorističkih talasa u Evropi, Latinskoj Americi i na Bliskom Istoku. Drugo izdanje objavljeno je 2000, kada je Vojin želeo da unese izmene za očuvanje mere objektivnosti koja je mogla biti narušena otvaranjem kasnijih događaja u Jugoslaviji. Znanja o terorizmu nisu se mnogo promenila, a glavna zabluda koja je opstala i danas jeste da se protiv terorizma može boriti policijskim metodama bez stvarnog poznavanja njegovih društvenih i po-

litičkih korena i uzroka. Vojin je primjećivao da se terorizam koristi kao ružna reč puna negativnih konotacija, koja se prišiva političkim protivnicima i drugim ljudima da bi se opravdala represija koja se prema njima i mnogima drugima primenjuje. Drugi bitan element terorizma je nepredvidivost, dramatičnost, odstupanje od normi. Teroristički akti danas mnogo su dramatičniji i radikalniji nego oni u XIX i XX veku, posle 2001. ova tema je dobila na značaju na drugačiji način, a Vojin je nastavio da se bavi njome i u kontekstu ugrožavanja ljudskih prava.

Terorizam je lako opisati, ali teško ga je definisati. Vojin je strah nalazio kao meru koja povezuje terorističke događaje; za razliku od političkog ubistva u kojem je cilj da uklonite jednu osobu i na taj način promenite politiku, kod terorizma odabir cilja ili simboličke nevine žrtve izaziva strah koji bi trebalo da promeni neku zvaničnu politiku. Definisanje terorizma otežava i samo poimanje nevinosti žrtava, pa je tako islamističkim teroristima svaki Amerikanac kriv i samim tim legitimna meta. Upravo zbog te iščlašene definicije ova pojava u međunarodnim odnosima postaje mnogo opasnija i pogubnija. Vojin još primećuje da se na osnovu terorističkog akta ne može ništa zaključiti; bez obzira na strah koji seje teroristički akt ne kaže da li njegovi organizatori imaju mnogo sledbenika. Moguće je da ih ima premalo i ne može da dobije podršku demokratskim sredstvima. Isto tako, teroristički zločin ne dokazuje da u pozadini stoji opravdan razlog, niti da su njegovi počinioci u pravu u pravnom ili moralnom smislu. Napokon, teroristički činovi se načelno ne mogu smatrati simptomom nekog nepodnošljivog stanja, pošto su se ozbiljni, krvavi talasi terorizma javili u najbogatijim i najsiriromašnijim zemljama, u demokratskim državama i tiranijama. Setimo se i neobičnog odsustva terorizma u nekim od najcrnijih totalitarnih sistema kao što su Hitlerova Nemačka i Staljinov Sovjetski Savez.

Sedamdesetih cilj terorista bio je oslobađanje nekog političkog zatvorenika ili postizanje konkretnog cilja, a napad 11. septembra 2001. je mnogo manje usmeren na konkretan cilj, više je neka vrsta odgovora na pojavno lice kapitalizma i globalizacije i na jedan

MILICA DELEVIĆ: Godinu dana je kako glas Vojina Dimitrijevića, glas razuma i uravnoteženosti, tolerantnosti, mere i dostojanstva, nedostaje u javnom životu Srbije

perverznan način, kako je to Vojin rekao, upravo je potvrdio globalizaciju kao proces. To je prvi teroristički napad koji se odigrao na svetskoj sceni. Za Vojina je bilo ključno pitanje koliko će takav terorizam i borba protiv njega menjati međunarodne odnose u budućnosti, koji je pravi odgovor na ovakve terorističke akte? Zapamtila sam njegovu rečenicu da je teško analizirati terorističke akte jer nisu racionalni; kakva god da je spoljna politika neke države ona se pokušava ostvariti manje ili više racionalnim sredstvima, što se za terorističke akte ne može reći.

Terorizam je uspeo da natera države zapadnog sveta da pokažu svoje ružnije lice i borbom protiv njega ograniče ljudska prava, što je Vojin nazvao sitnom pobedom terorizma. Ne znam koliko je ta pobeda sitna, posebno nakon događaja iz ove poslednje godine i razmera nadzora nad komunikacijama. Mislim da je to novi izazov koji je i Vojin nastojao da prati, jer je suštinsko pitanje kako se boriti protiv terorizma i istovremeno ostati dosledan vrednostima koje jedno društvo neguje. S druge strane je pokušaj da se terorizam razume i protiv njega bori sredstvima koja nisu samo policijska. Okolnosti su se promenile i volela bih da čujem šta bi Vojin danas rekao, ali sigurna sam da će Jelena Pejić dati najpribližniju ocenu onoj koju bi Vojin dao.

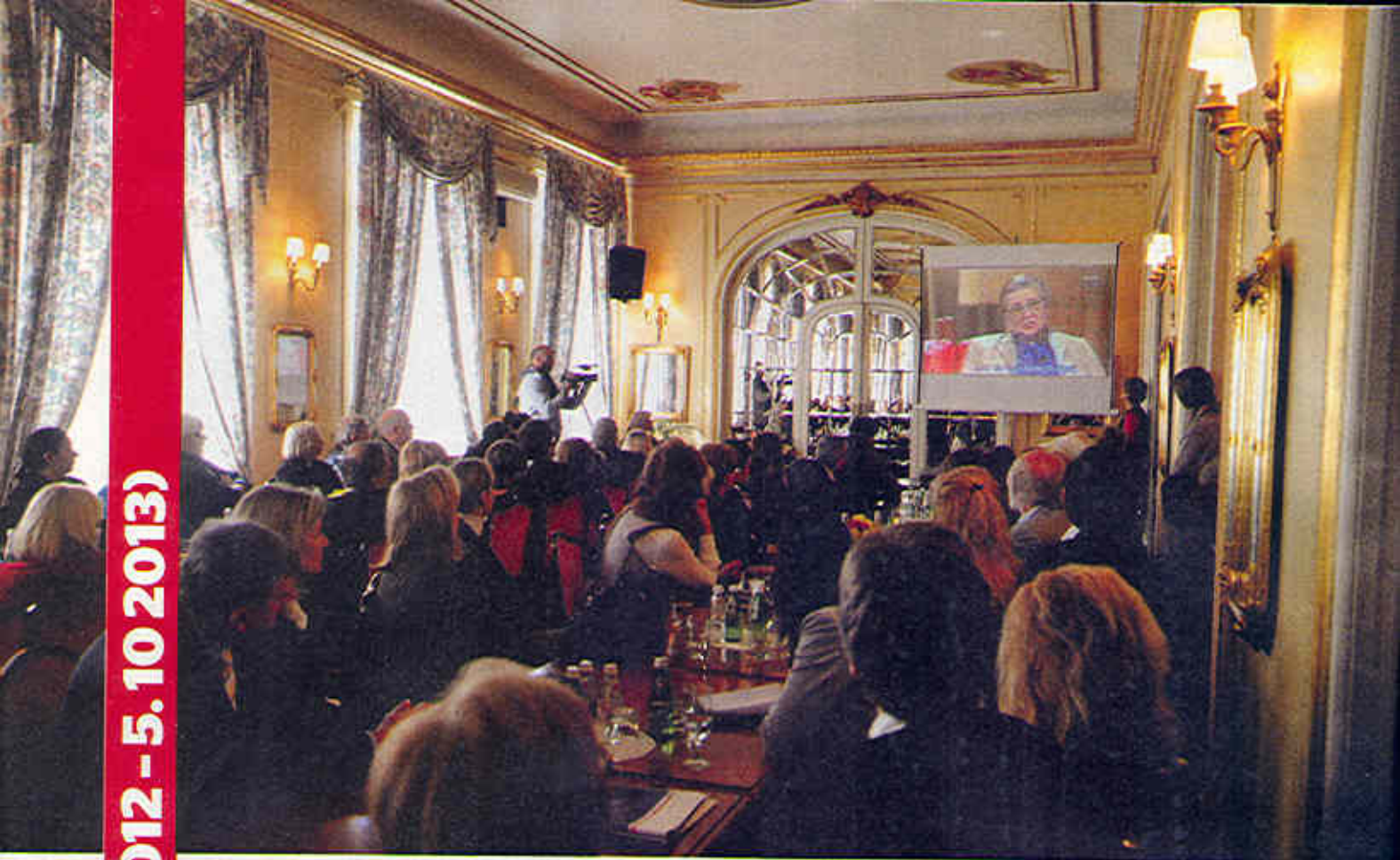

JELENA PEJIĆ: Vojin je još 1982. zapazio da mora doći i do konvencije o suzbijanju nuklearnog terorizma, što je UN otvorio 2005, ali ni danas nema opšte saglasnosti

Jelena Pejić:

Milica je napomenula da Vojin definiše pojam terorizma kao nasilje, pretnju fizičkim nasiljem iz političkih razloga sa ciljem zastrašivanja i uticajna na širu okolinu. Vojin na izvestan način lamentira nad time što nema opšte političke i pravne definicije terorizma i naglašava da je to zbog toga što nema saglasnosti o tome ko je terorista, o čemu svedoči i čuveni slogan "moj terorista je tvoj borac za slobodu". U teoriji bukvalno ima milion pokušaja definicija, ali mislim da nas četiri elementa koja je Vojin najviše približavaju pravoj definiciji terorizma. Danas je najcitiranija definicija generalnog sekretara UN iz 2005. koji je rekao da je terorizam bilo koji akt učinjen u nameri da se izazove smrt ili nanese ozbiljna telesna povreda civilima ili neborcima; cilj tog akta je da zaplaši neku populaciju ili primora vladu ili međunarodnu zajednicu da nešto učini ili ne učini. Poredeći ove dve definicije uočljivo je da u drugoj nema političkog cilja kao kod Vojina. Problematičan deo definicije generalnog sekretara je i u reči "neborci", koja sugerise vezivanje terorizma za rat.

Danas postoji 15 konvencija UN koje regulišu određena teroristička dela, počev od uzimanja talaca do finansiranja terorizma, ali velike političke nesuglasice postoje o državnom terorizmu. Danas se više govori o masovnom kršenju ljudskih prava

nego o državnom teroru kao u vreme Latinske Amerike. Sporno pitanje je ko je nosilac državnog terorizma, jer danas arapske zemlje, recimo, žele da Izrael odrede kao nosioca državnog terorizma, Zapad to ne želi i nema saglasnosti.

Drugi razlog što nema opšte definicije terorizma je što zemlje ne mogu da se dogovore da li akti nasilja učinjeni u ratu kao što su napadi na civile spadaju u terorizam? Države su zaštitile sebe, jer Nacrt konvencije jasno kaže da su akti državnih organa izuzeti, ali vodi se bitka da li su akti nedržavnih subjekata kakve su oružane grupe izuzeti? Zapadne zemlje traže da se u terorizam ubroje svi akti izuzev onih koje počinji država, islamske zemlje traže da se svi akti strana u sukobu izuzmu iz domašaja konvencije. Dalje, od 11. septembra je došlo do strahovitog mešanja terorizma i rata u unutrašnjim sukobima sa međunarodnim elementom kao u Avganistanu ili Somaliji. Smatram da je najispravnije i najjednostavnije reč terorizam zadržati uz veoma male izuzetke u mirnodopsko vreme, a kada sukob pređe u rat onda treba govoriti o stranama u sukobu i primeni humanitarnog prava. Obe ove stvari podrazumevaju nasilje, ali ratno pravo dvostrano reguliše upotrebu nasilja, dozvoljava nasilje protiv vojnih objekata i nekih

ličnosti - što je logično jer je cilj rata vojna pobjeda - a zabranjuje nasilje protiv civila i civilnih objekata.

Takođe, terorizam je uvek kažnjiv po domaćem zakonodavstvu. Humanitarno pravo podrazumeva jednak tretman obe strane u ratu, obavezuje ih da štite civile i civilne objekte, a u terorizmu nema te jednakosti i obaveze. Napokon, sva dela koja se smatraju terorističkim u ratu čine ratni zločin koji su kažnjivi i pitanje šta se dobija time što se to dodatno definiše kao teroristički akt? Posledice su dvostruke, pravne i političke. Ako u unutrašnjem oružanom sukobu kakav je građanski rat oružanu grupu obavezanu humanitarnim pravom zovete terorističkom otežavate pomirenje i kasniju amnestiju. Pomirenje dve strane je ipak najčešći oblik zatvaranja sukoba, ali vrlo je teško amnestirati učesnike rata koje ste ih zvali teroristima. Ne možete desetine hiljada zatočenih ljudi pravno goniti i ako zaista želite nacionalno pomirenje morate ih privući na svoju stranu. Na kraju, Nelson Mandela je bio terorista, a dobio je Nobelovu nagradu za mir. Tu je i bizaran podatak o dugotrajnosti posledica; SAD su tek pre dve godinu skinuli zabranu ulaska Mandeli u zemlju.

Pošto radim u Međunarodnom komitetu Crvenog krsta, znam koliko teške posledice brkanje rata i teroriz-

ma ima na humanitarno pravo; Konvencija UN 1373 državama članicama i svim entitetima brani da na bilo koji način pružaju usluge licima i grupama koja se smatraju terorističkim. Znamo da je bezmalo svaka oružana grupa koja učestvuje u nemeđunarodnim sukobima na nekom od spiskova. Otvara se pitanje šta je usluga terorističkoj grupi ako znamo da je Kongres SAD i kurseve iz humanitarnog prava označio indirektnom podrškom terorizmu. Možete zamisliti kakav to uticaj ima na humanitarne organizacije i njihov rad, usmerava ih samo na vlast. Recimo, grupa Al Šabab je na jednom od spiskova, što automatski znači da je nemoguće prići ljudima koji su pod kontrolom te grupe. Pre tri godine je došlo do gladi u Somaliji, posedice bi bile katastrofalne da nakratko nije dopušteno humanitarnim organizacijama da pridu ljudima. Inače, sve ovakve zabrane su protivne Ženevskoj konvenciji koja će uskoro imati 150 godina.

STRAHOVLADA

Ivan Janković

Vojin Dimitrijević pripada generaciji koja je neposredno - i lično i porodično - iskusila nečoveštvo totalitarnih sistema XX. veka. Njegov otac, kome je ova knjiga posvećena,

skončao je kao žrtva tog nečoveštva u koncentracionom logoru Bergen-Belsen 1945. Posle Drugog svetskog rata otpočeo je rad na novom svetskom poretku, u koji su ugrađivani preventivni mehanizmi s ciljem da se zauvek onemogući ponovna dehumanizacija čovečanstva. Okosnicu tog novog poretka trebalo je da predstavljaju međunarodne organizacije, međunarodno humanitarno pravo i, kao novum, međunarodno pravo ljudskih prava. Tom gigantskom projektu je Vojin Dimitrijević posvetio sav svoj profesionalni i naučni rad.

IVAN JANKOVIĆ: Ima sedam nederogabilnih prava - na život; na fizički integritet i ljudsko dostojanstvo; zabrana ropstva i kmetstva; pravo na pravično suđenje; pravo na ličnost; sloboda savesti i mišljenja; zabrana dužničkog zatvora

Strahovlada je multidisciplinarna rasprava, zasnovana na literaturi iz oblasti političkih nauka, sociologije prava, psihologije, kriminologije i, tek na kraju, prava. Posebnu draž joj daje oslanjanje na lepu književnost, za koju je Dimitrijević imao razvijen osećaj. On je znao da „intuitivno obdareni pojedinci“, pre svega umetnici, razumevaju brže i bolje od naučnika kada i kako tehnološki i politički sistemi mogu da dehumanizuju čovečanstvo. On je to znao zato što je i sam bio „intuitivno obdaren“, pa je čitaoca u problem kojim se bavi Strahovlada – podređivanje pojedinca apstraktnom državnom razlogu – uveo preko distopija Zamjatina, Orvela i Hakslija. Ono što distopiju čini posebno mračnom je uzaludnost pobune, a s tim u vezi Dimitrijević kod Zamjatina i Orvela lucidno primećuje ulogu žene kao njenog inspiratora, jer žene teže od muškaraca podnose zabranu ličnog i privatnog.

Dimitrijević prihvata da nikakvog društva i države ne može biti bez pretnje nasiljem (sankcija), kojom se iznuđuje željeno ponašanje ljudi. Pretnjom se prekršiocima norme stavlja u izgled nasilno oduzimanje pojedinih prava i vrednosti do kojih oni drže. Dimitrijević se zatim upušta u kritiku sistema zastrašivanja, s ciljem da ustanovi apsolutni minimum ljudskih prava čijim oduzimanjem ili narušavanjem država nikada i ni pod kojim uslovima ne sme da preti. Učini li to, država i njena pretnja nasiljem iz domena legitimnosti prelaze u domen terora. Koji će taj minimum biti, zavisi od stanovišta na kome se zasnjuje kritika pretnje. Odbacujući tri takva moguća stanovišta – moral, prirodno pravo i pozitivno pravo, Dimitrijević svoju kritiku zasniva na opštoj poli-

tičkoj saglasnosti država o nenarušivosti određenih ljudskih prava. Ta prava su sadržana u osnovnim aktima UN. Govoreći o usvajanju Deklaracije kaže „niko nije imao snage ni obraza da istupi protiv ideje da postoji jedno za sva društva važeće jezgro osnovnih ljudskih prava i sloboda“. Ovakav konsenzus je, po Dimitrijevićevom sudu, postao moguć i zato što je u posleratnom svetu prvi put „probijena opna državne suverenosti“ u međunarodnom pravnom poretku.

Drugi deo Strahovlade se bavi definicijom terora, njegovim subjektima i objektima, njegovim ciljevima, preduslovima za njegovo uspostavljanje i, najzad, međunarodnim terorom. Definicija terora nije moguća ako se ne uspostavi konceptualna razlika između terora i terorizma; teror se služi strahom radi vladanja („odozgo“), a terorizam radi podriivanja vlasti („odozdo“). Dalje, puko narušavanje nederogabilnih ljudskih prava od strane državne vlasti nije dovoljno da konstituiše teror. Teror počinje tek kada se eliminiše načelo zakonitosti, tj. kada državno nasilje postane arbitrarno i kada kazna ne preti samo potencijalnim prestupnicima zbog prestupa nego svima, i to zbog ponašanja koja nisu unapred sankcionisana kao prestupnička. Drugi bitan element definicije terora je faktičko odsustvo

garantija za nepristrasno određivanje krivice.

Teror i terorizam se razlikuju i po tome što su subjekti terora uvek kolektivni, dok subjekti terorizma mogu biti individualni. Kolektivni subjekt terora je sama država, oličena u svojim organima i službama pri čemu „terorske službe“ često znaju da budu parapolijske ili paravojne, ali pod potpunom kontrolom državnog nalogodavca terora. Dimitrijeviću pada u oči da terorske službe često imaju „blaga, bezazlena i 'humanitarna' imena“, što doprinosi stvaranju opšte strepnje. Politička policija u Musolinijevoj Italiji se zvala „Dobrovoljna ustanova za suzbijanje antifašizma“, a najozloglašeniји zatvor za političke protivnike u Ugandi je nosio ime „Sloboda“.

Dimitrijević deli sisteme terora na dve vrste: uništivački (genocidni) i zastrašivački. Prvi za cilj ima uništenje jedne ljudske grupe, a drugi apsolutnu kontrolu nad njom. Prvi je način uništenja, a drugi način vladanja. Umeće sprovedilaca terora je u tome da odaberu žrtve čije će ispaštanje najjače odjeknuti među stanovništvom i uliti mu najviše straha. A takve žrtve su ljudi s liderskim potencijalima, pre svega u politici, kao i svi oni koji po prirodi svoje profesije ili nadahnuća osećaju dužnost da tragaju za istinom i izražavaju skepsu – na primer, umetnici i naučnici. Međutim, teroru je inherentna težnja da stalno širi krug žrtava, čime smanjuje sopstvenu racionalnost.

Nijedan sistem terora ne počiva samo na strahu: izazivanju straha prethodi manipulacija, utemeljena na propagandi, kojom se osigurava kooperativnost stanovništva. Kako slikovito kaže Dimitrijević: „dok se strana radio-stanica ne može i ne sme uključiti, domaća se ne može isključiti“. Teror služi da se neutrališu oni koji odolevaju manipulaciji. On to postiže ulivanjem straha. A strah je, objašnjava nam Dimitrijević, dvojak: jedan je strah od stvarne opasnosti, strah s uzrokom. Drugi je strah od nepoznatog i, često, nepostojećeg; on ne potiče iz okoline nego iz dubine ličnosti onoga koji strahuje. Za ovu vrstu straha bi se mogla upotrebiti reč „anksioznost“ i ona je mnogo teža i pogubnija od prve. Kako kaže Dimitrijević, „prva vrsta straha je ograničena brojem i obimom opasnosti, a druga je neograničena, kao što je neograničena

sposobnost strahujućeg da pronalazi opasnost". Cilj terora je da izazove ovu drugu vrstu straha, „difuzni strah od amorfne pretnje". Rezultat je: država - košmar.

Vesna Pešić

Kada čitate Strahovladu Vojina Dimitrijevića neprekidno ste aktivni i prepoznajete stvarnost gotovo u svakom opisu metoda terorskog sistema; prepoznala sam neke metode za vreme Tita, Miloševića, posle 5. oktobra, a neke metode prepoznajem i dan danas. Ova knjiga je 1985. bila odgovor i neka vrsta udžbenika za sve događaje u toj deceniji koja se karakteriše ogromnim turbulencijama u socijalističkom bloku, pa i kod nas, gde su u stvari ljudska prava glavni element borbe. Već 1975. na skupu KEBS-a u Helsinkiju treća korpa dokumenata se odnosila na ljudska prava, a zemlje članice KEBS-a imale su obavezu da svojim građanima objave detalje o tome. Tako su naši ljudi koji su bili pod pritiskom metoda strahovlade imali pred sobom nešto na šta mogu konkretno da se pozovu, jer je i tadašnja Jugoslavija bila potpisnica i učesnik KEBS-a.

Osamdesete godine poljski pokret Solidarnost u Poljskoj je izvršio potres koji se prenosio i u druge socijalističke zemlje. To je bio građanski pokret za demokratske promene, građanska, ljudska i politička prava. Od kada se to dogodilo taj sistem jednostavno nije više mogao da se regeneriše. Poslednji predsednik utvrđenja strahovlade SSSR-a Mihail Gorbačov prvo je uveo slobodu govora i perestrojku; od kraja sedamdesetih i početka osamdesetih u Jugoslaviji su se pojavile disidentske grupe koje su ulazile u sukob sa tadašnjim režimom povodom ljudskih prava. Prva peticija potpisana 1978. odnosila se na pravo slobode prava kretanja, zato što je tada bilo moguće da se bez ikakvog objašnjenja i prava na žalbu oduzme pasoš. U našem zakonodavstvu 1980. postojao je čuveni monstruozi član 133. te su se te godine pojavile i peticije za ukidanje verbalnog delikta.

U Beogradu 1985. osnivamo Helsinški komitet za ljudska prava. Čak je i Dobrica Ćosić sa akademikima formirao čuveni Fond za slobodu izražavanja. Ivan Janković je 1981. pokušao da organizuje prvo udruženje za borbu protiv smrtno kazne, uspelo je 1987.

VESNA PEŠIĆ: Kad čitate Strahovladu prepoznajete stvarnost Titovog vremena, Miloševića, vlade posle 5. oktobra i danas

Vojin je sa svojim saradnicima 1988. institucionalizovao borbu za ljudska prava time što je osnovao Forum za ljudska prava. Onda se desila jedna nova strahovlada koju tada niko nije očekivao. U naletu borbe za demokratiju i ljudska prava imali smo dolazak Slobodana Miloševića i nacionalizma. Tu smo se podelili, ostalo je nas nekoliko, a svi drugi su se prešaltovali u novu strahovladu.

Kod naših naučnika koji se bave političkim naukama veoma retko srećete ličnost državnog teroriste. Razmišljala sam kako bi neko uspeo da objasni ubistvo Ivana Stambolića ili zločin na Ibarskoj magistrali, ako ne bi uzeo u obzir ličnost u tom momentu. Vojin kaže da oni koji su u strahu vladaju zastrašenima. To znači da taj strah ima nekakvo dejstvo. Stradaju i ljudi koji su nekako i u dodiru sa tim režimima, jer tu postoji i nekakvo lično osvetoljublje. On govori i o tajnim policijama koje zauzimaju važno mesto u tim terorskim sistemima. Nisu to samo zvanične službe nego imate i to prikrivanje države parapolijskim ili paramilitarnim organizacijama. Država se prikrivala iza tih organizacija da bi prikrivala sopstvene zločine. Delimično se nešto od toga raščistilo, ali veliki deo nije. Taj parapolijski element sam identifikovala u današnje vreme. Nijedna vlada koja je nastavljena posle 5. oktobra nije htela da se liši usluga jedne parapolijske organizacije koju nazivamo huliganima,

navijačima ili ekstremistima. Jedna vlast ih tera da pale ambasade, druga da prave pobunu na Jarinju, a treća da služe za zabranu Parade ponosa. Taj mehanizam do dan danas traje. Imate još jednu strukturu pretnje ličnosti, a to je difamacija, moralni progon ličnosti koje možete da vidite u današnjim tabloidima.

NEIZVESNOST LJUDSKIH PRAVA

Vesna Rakić Vodinelić

Knjiga NEIZVESNOST LJUDSKIH PRAVA objavljena je 1993, ali njeni ključni delovi izgledaju kao da su pisani pre nekoliko meseci. Ovo nije prigodna ocena. To je jednostavna istina kad se radi o autorima poput Vojina Dimitrijevića koji je najpre dobro promislio problem koji obrađuje, a potom bez praznog hoda, bez potrebe za naravoučenjem, izneo političke činjenice svoga doba u lucidnoj pravnoj obradi. Glavne pretnje efektivnom priznavanju i uživanju ljudskih prava leže, po argumentaciji Vojina Dimitrijevića u isključivom nacionalizmu. Kao neminovan pravni proizvod on ima nacionalističke ustave, a kao socijalni proizvod ksenofobiju i svekoliko gaženje manjina, jer se demokratija u tranziciji neretko poima kao totalna vlast većine nad manjinom, a ne kao potreba da se manjina zaštiti od terora većine. Polazna teza autora jeste da je isključivi nacionalizam u savremenom dobu najveća opasnost po demokratiju, pluralizam i ostvarenje ljudskih prava i da je to tako naročito u bivšim komunističkim zemljama. U čemu se sastoje opasnost isključivog nacionalizma, naročito u zemljama srednje i jugoistočne Evrope? Najpre u tome što su i nacionalizam i vladajuća verzija komunizma vezani za kolektivizam. Ovo, s jedne strane objašnjava lakoću s kojom su mnogi bivši partijski aparatčici postali nacionalisti. Sa druge strane, ne samo da isključivi nacionalizam ugrožava demokratiju, on je protivnik i ideji ljudskih prava, shvaćenih kao individualna prava i omeđava područje „dopuštenosti" ljudskih prava na ona koja imaju imanentan kolektivni karakter.

Druga opasnost jeste u bujanju nacionalnih političkih stranaka, koje nastoje da okupe što više pripadnika

▲ **VESNA RAKIĆ VODINELIĆ:**

Neizvesnost ljudskih prava objavljena je 1993. godine, a kao da je pisana pre nekoliko meseci

date etničke grupe i da isključe ostale. U višenacionalnim državama osvaja-nje vlasti od strane nacionalnih strana-ka jeste put ka isključenju ostalih, drugih, drukčijih. Treća opasnost: poli-tička opredeljenost i glasanje koji se zasnivaju samo na etničkim osnova-ma, sami po sebi su suprotni pluralizmu i civilnom društvu. Jer, pojedinac se na taj način potiskuje kao građanin, a afirmiše samo kao pripadnik etničke grupe. Tako prestaje značaj drugih društvenih interesa: ekonomskih, profesionalnih, kulturnih, itd, a nastoji se da se pojedinac lišen građanskog bića ponaša isključivo kao član grupe, u ovom slučaju etničke grupe.

Etnički princip kao isključivi ili pre-ovladajući politički princip blokira društveni progres, a nacionalne elite zlopotrebljavaju svoje sunarodnike u ime navodnog ostvarenja opštih nacionalnih ciljeva, iako se redovno radi o partikularnim interesima tih elita. To je još jedna opasnost. Opšti interesi se najbolje ostvaruju ili brane kada postoji uverenje da su ugroženi, piše Dimitrijević. Otuda potiče prilagodljivost nacionalističkih režima ju odno-su na međunarodne sankcije. Tako se dolazi do stava da je navodna odbrana etničke grupe osnovna, ako ne i jedi-na politička briga. Najzad, isključivi nacionalizam ozbiljno ugrožava ljud-ska prava. Mehanizam je jednostavan. Nacionalistički režimi su blagonaklo-ni prema rodoljubivim „huliganskim“ grupama. I ne samo to. Oni ih koriste

kao saučesnike. Na taj način se naro-čito ugrožavaju sloboda udruživanja i sloboda okupljanja, a podsticanje mr-žnje se ne samo toleriše, već i zvanično ohrabruje.

▲ **Vladimir Đerić**

Neizvesnost ljudskih prava" je 1993, prvo objavljena na engleskom jeziku i danas je možete naći u svim važnijim bibliotekama u svetu. Za nacionaliste, piše Vojin, pluralizam je znak nacio-nalne nesaglasnosti i zato oni koriste parole o nacionalnom jedinstvu. Vojin pokazuje da isključivi nacionalizam deluje kao jedna vrsta tiranije većine koja nije samo politička, već šira, kao jedna vrsta nametanja određenog identiteta ili određenog pogleda na svet koji je zasnovan na nacionalizmu. Posebno poglavlje u knjizi je posveće-no ustavnom nacionalizmu, apoteozi nacionalne države. Vojin kaže: "Nacija zapravo poseduje državu".

To se najbolje vidi u ustavnim defi-nicijama države, ali i praktično spro-vedeno kroz odredbe o sticanju držav-ljanstva koje favorizuju sunarodnike iz drugih zemalja i isključuju one koji ne pripadaju vladajućoj naciji. To se vidi i u jednoj prihvaćenoj odredbi o posebnoj brizi i zaštiti svojih suna-rodnika u drugim državama. Vojin pokazuje da s međunarodnog prav-nog stanovišta takve odredbe mogu da predstavljaju kršenje više principa međunarodnog prava, kao na primer princip zabrane intervencije, ali imaju i jednu međunarodno političku opa-snost jer predstavljaju na neki način mešanje države u poslove drugih država. To naravno treba razlikovati od uobičajene odredbe i standarda ma-njinskih prava gde pripadnici jedne manjinske grupe imaju pravo da ko-municiraju, saraduju i uopšte budu u kontaktu sa svojim sunarodnicima u drugim državama.

Čini mi se da isključivi nacionalizam i dalje deluje na poštovanje ljudskih prava. Danas na teritoriji bivše Jugosla-vije ne samo što u svakoj državi postoje nacionalne stranke nego su i na vlasti. Jedna od glavnih tačaka sporenja kod donošenja novog ustava Srbije bila je preambula – kako definisati državu, pa se došlo do neke dvojne definicije koja govori o srpskom narodu i svim građani-ma koji žive u Srbiji. Kao da pripad-nici srpskog naroda nisu građani. Vojin u knjizi citira Miroslava Toholja, jednog

▲ **VELIZAR ĐERIĆ:**

Isključivi nacionalizam i dalje deluje na poštovanje ljudskih prava, danas na teritoriji bivše Jugoslavije ne samo što u svakoj državi postoje nacionalne stranke, nego su i na vlasti

od Vođa SDS-a u BiH: "Srbima se konačno oduzima ime srpsko. Oni se pretvaraju u građane, a Srbi nikada neće postati građani". To je možda najbolja ilustracija ustavnog nacionalizma. U Mađarskoj je 2013. usvojena zakonska odredba koja propisuje da se sloboda govora ne može koristiti sa ciljem da se povredi dostojanstvo mađarske nacije ili bilo koje nacionalne, etničke, rasne ili religijske zajednice. Iz ove odredbe se vidi etnički karakter.

Za kraj bih citirao Vojina Dimitrije-vića: „Odbijanje same ideje o postojanju urođenih ljudskih prava, negiranje pojedinih prava i sloboda koje se smatraju kulturno uvezenim ili nametnutim od strane međunarodnih organizacija..., i instinktivna tendenci-ja da se obezvrede neke slobode time što se trpi ili ohrabruje njihova zlou-potreba, često žive uporedo s verbal-nom podrškom demokratiji i ljudskim pravima u ustavima i zakonima. Čim ta formalna podrška iz nekog razloga postane nepotrebna za održavanje povoljne predstave u inostranstvu, bilo zato što ono odbija da veruje re-čima bez dela ili što, sasvim prirodno, ksenofobični režimi i vodi prestanu da haju za strana mišljenja, opšte odbija-nje celog modernog kataloga ljudskih prava dolazi do punog i otvorenog izražaja i dovodi do olakšanja nalik onome kada se posle neke ceremoni-je konačno može da skine, a ne samo olabavi, kravata.“ ☞